

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain 3 ja 10 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksen tavoitteena on muuttaa nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä siten, että nuoren rikoskierteeseen voitaisiin puuttua aikaisempaa varhaisemmassa vaiheessa. Nuorisorangaistus voitaisiin tuomita silloin, kun uusien rikosten ehkäisemisen ja tekijän sosiaalisen selviytymisen kannalta

nuorisorangaistusta voidaan pitää perusteltuina seuraamuksena. Nuorisorangaistukseen voitaisiin tuomita, vaikka tekijää ei ole aikaisemmin tuomittu ehdolliseen rangaistukseen.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 1999 alusta.

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

Laki nuorisorangaistuksen kokeilemisesta (1058/1996) tuli voimaan 1 päivänä helmikuuta 1997. Nuorisorangaistusta kokeillaan kolmen vuoden ajan (v. 1997—1999) seitsemän käräjäoikeuden tuomiopiirissä. Kokeilualueina ovat Espoo, Helsinki, Joensuu, Tampere, Turku, Vaasa ja Vantaa. Nuorisorangaistus koostuu kahdesta osasta: nuorisopalvelusta ja valvonnasta. Nuorisopalvelu, jota voidaan tuomita 10—60 tuntia, sisältää yhdyskuntapalvelun tyypeistä työtä sekä muuta ohjattua toimintaa. Nuorisorangaistukseen kuuluvaan intensiiviseen valvontaan tuomitaan vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään yhdeksi vuodeksi. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita alle 18-vuotiaana rikoksensa tehnyt nuori. Nuorisorangaistus voidaan tuomita sellaisista rikoksista, joista muutoin tuomittaisiin ehdollinen rangaistus. Rangaistuksen toimeenpanosta huolehtii Kriminaalihooltoyhdistys.

Vuonna 1997 (11 kk) nuorisorangaistuksia tuomittiin 46. Vuoden 1998 ensimmäisellä puoliskolla nuorisorangaistuksia tuomittiin 16. Lisäksi tuomioistuinkäsittely oli 30 päi-

vänä kesäkuuta 1998 kesken 35 sellaisessa jutussa, josta oli laadittu alustava toimeenpanosuunnitelma nuorisorangaistuksen mahdollista tuomitsemista varten.

Nuorisorangaistuksen käyttö on jäänyt arvioitua vähäisemmäksi. Kokeilulain valmisteluvaiheessa arvioitiin tuomittavien nuorisorangaistusten määräksi vuosittain 100—150. Vertailutietona mainittakoon, että vuonna 1996 kokeilualueella tuomittiin yhteensä 452 ehdollista vankeusrangaistusta alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneille. Nuorisorangaistuksen kokeilualueeseen kuuluu noin kolmannes Suomen väestöstä.

Nuorisorangaistuksia on tuomittu selvästi vähemmän kuin alustavien toimeenpanosuunnitelmien perusteella oli odotettavissa. Alustava toimeenpanosuunnitelma tehdään tuomioistuimia varten sellaisista nuorista, joille sosiaaliviranomaisten ja Kriminaalihooltoyhdistyksen selvitysten mukaan saat- taisi tulla kysymykseen nuorisorangaistus. Kokeilun ensimmäisen puolentoista vuoden aikana, jolloin tuomittiin yhteensä 62 nuorisorangaistusta, laadittiin 140 alustavaa toimeenpanosuunnitelmaa.

Nuorisorangaistuksen käytön vähäisyyden

lisäksi näyttää tilastotietojen perusteella siltä, että nuorisorangaistuksen käyttö vaihtelee erittäin paljon kokeilualueeseen kuuluvien eri tuomiopiirien kesken. Kahden käräjäoikeuden tuomiopiirissä nuorisorangaistuksia ei ole käytännössä tuomittu lainkaan. Näillä alueilla ei myöskään ole tehty alustavia toimeenpanosuunnitelmia.

Nuorisorangaistus voidaan kokeilulain mukaan tuomita rikoksista, joista sakkorangaistusta on pidettävä liian lievänä seuraamuksena, mutta jotka eivät kuitenkaan ole niin vakavia, että niistä tulisi tuomita ehdotonta vankeutta. Nuorisorangaistus voidaan siis tuomita rikoksista, joista muutoin seuraisi ehdollinen rangaistus. Laissa ei täsmällisemmin säädetä nuorisorangaistukseen tuomitsemisen muista edellytyksistä. Sen sijaan lain perusteluissa painotetaan, että nuorisorangaistusta tulisi käyttää vasta sen jälkeen kun nuorelle on jo tuomittu yksi tai useampia ehdollisia rangaistuksia. Myös eduskunnan lakivaliokunta totesi asian käsittelyssä tukeutuneensa "seuraavaan yksinkertaistettuun hahmotelmaan seuraamusten ankaruusjärjestyksestä: rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopuminen, sakko, ehdollinen vankeus ilman oheisrangaistusta, nuorilla rikoksentekijöillä: ehdollinen vankeus ja valvonta, nuorisorangaistus, ehdollinen vankeus ja oheissakko, yhdyskuntapalvelu, joka korvaa enintään 8 kk:n ehdottoman vankeusrangaistuksen ja ehdoton vankeus" (LaVM 16/1996 vp). Nuorisorangaistuksen esitöiden ja eduskunnan lakivaliokunnan lausuman mukaan nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää siis pääsääntöisesti sitä, että henkilö on jo aikaisemmin tuomittu ainakin kerran ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Nuorisorangaistuskokeilun puolivälissä näyttää tilastotietojen perusteella siltä, että rangaistuksia tuomittaessa edellä mainittu edellytys on lähes poikkeuksetta täytetty. Miltei jokaisella nuorisorangaistukseen tuomitulla on taustalla ainakin yksi aikaisempi ehdollinen rangaistus. Sen sijaan vielä ei ole käytettävissä tilastotietoa siitä, kuinka suuressa osassa niistä tilanteista, joissa olisi ollut mahdollista tuomita nuorisorangaistus, seuraamusta on käytetty.

Nykyisestä kokeilusta saatujen tietojen mukaan nuorisorangaistus tulee aikaisempia ehdollisia rangaistuksia koskevien edellytysten vuoksi verraten myöhään tuomittavaksi. Suurin osa (n. 70 %) nuorisorangaistukseen tuomituista on ollut 17-vuotiaita rikoksensa

tekohetkellä. Aikaa rikoksen tekemisestä nuorisorangaistustuomion julistamispäivään on kulunut keskimäärin 105 päivää. Yli puolet nuorisorangaistukseen tuomituista on ollut rikoksen tutkinnan yhteydessä pidätettyinä. Tavallisimmat nuorisorangaistukseen johtaneet rikokset ovat luvattomia käyttööottoja ja varkauksia. On mahdollista, että tuomioistuinten haluttomuuteen tuomita nuorisorangaistuksia on joissakin tapauksissa vaikuttanut se, että rikoksentekijöillä on jo takanaan verraten pitkä rikoskierte. Myös kokeilun seurantalutkimuksesta saatujen alustavien tietojen mukaan sekä Kriminaali-huoltoyhdistyksen että sosiaalitoimen työntekijät ovat pitäneet tarpeellisena nuorisorangaistuksen käyttämistä nykyistä varhaisemmassa vaiheessa nuoren rikoskiertettä.

2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Nuorisorangaistuksen käyttö on kokeilun ensimmäisen puolentoista vuoden aikana jäänyt selvästi arvioitua vähäisemmäksi ja joillakin kokeilualueilla lähes täysin käyttämättömäksi seuraamusvaihtoehdoksi. Tähän on osaltaan vaikuttanut se, että nuorisorangaistus voidaan yleensä tuomita vasta, kun tekijä on ainakin kerran aikaisemmin tuomittu ehdolliseen rangaistukseen. Vaikean rikoskierteen katkaisemiseksi nuorisorangaistusta pitäisi voida käyttää nykyistä aikaisemmin. Tästä syystä laissa ehdotetaan ohjattavaksi rangaistustilanteita valintaa nuorisorangaistuksen ja ehdollisen rangaistuksen välillä nykyistä täsmällisemmin. Nuorisorangaistus tulisi tuomita tekijän henkilökohtaisten olojen perusteella silloin, kun nuorisorangaistuksen voidaan olettaa vähentävän uusien rikosten todennäköisyyttä ja edistävän nuoren sosiaalista selviytymistä. Tarkoituksena on aikaistaa nuorisorangaistuksen käyttöä ja pyrkiä katkaisemaan alkanut rikoskierte mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Nuorisorangaistusta voitaisiin tällaisissa tilanteissa käyttää myös silloin, kun tekijälle ei ole aikaisemmin tuomittu ehdollisia rangaistuksia. Kyseessä voisi esimerkiksi olla tilanne, jossa nuori on ehtinyt tehdä useita rikoksia ennen kuin mistään niistä on tuomittu rangaistusta.

Kokeilun ensimmäisen puolentoista vuoden aikana mikään ei toisaalta viittaa siihen, etteikö ehdollinen rangaistus usein olisi toi-

miva seuraamus myös alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneille nuorille. Monissa tilanteissa ehdolliseen rangaistukseen sisältyvä varoitus tuomioistuinkäsittelyineen ja täytännönpanon uhkineen voi olla riittävä puuttuminen nuorena tehtyihin rikoksiin. Ikäkaudelle tyypillinen ajanvietteen luonteinen rikollinen käyttäytyminen voi päättyä jo ensimmäiseen ehdolliseen rangaistukseen. Nuorisorangaistukseen tuomitseminen edellyttää siis tuomioistuimelta arviota siitä, minkälainen nuoren elämäntilanne on ja minkälaiset valmiudet hänellä on hallita elämänsä uusiin rikoksiin syylistymättä.

3. Esityksen vaikutukset

Esityksen tavoitteena on muuttaa nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä siten, että nuorisorangaistusta voitaisiin käyttää nykyistä aikaisemmassa vaiheessa rikoskierrettä. Samalla nuorisorangaistuksen käyttö kokeilualueilla lisääntyisi. Koska nuo-

risorangaistusta on nykyisin käytetty selvästi vähemmän kuin kokeilulakia säädettäessä oletettiin, voidaan arvioida, että tuomittujen nuorisorangaistusten määrä vastaisi suurin piirtein kokeilulakia säädettäessä arvioitua määrää eli noin 100—150 nuorisorangaistus-tuomiota vuosittain. Nuorisorangaistuksen toimeenpanosta vastaavan Kriminaalihuolto-yhdistyksen henkilöstömäärä on mitoitettu kokeilulakia säädettäessä arvioitujen nuorisorangaistustuomioiden määrän mukaan. Esityksellä ei siten arvioida olevan taloudellisia, organisatorisia tai henkilöstövaikutuksia.

4. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä. Esitystä valmisteltaessa on kuultu oikeusministeriön vankeinhoito-osastoa, Kriminaalihuoltoyhdistystä, Oikeuspoliittista tutkimuslaitosta ja Helsingin käräjäoikeutta.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

3 §. *Nuorisorangaistukseen tuomitseminen.* Pykälän 1 momentissa säädettyjä nuorisorangaistukseen tuomitsemisen edellytyksiä ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että momentti muutettaisiin kaksikohtaiseksi. Momentin 1 kohta vastaisi sisällöltään nykyistä 1 momenttia. Momentin 2 kohdaksi ehdotetaan uutta säännöstä.

Momentin 1 kohdassa olisi nuorisorangaistukseen tuomitsemista koskeva perusedellytys. Nuorisorangaistus voidaan edelleenkin tuomita vain sellaisista alle 18-vuotiaana tehdyistä rikoksista, joista toisaalta sakko olisi liian lievä seuraamus ja toisaalta ei olisi lain vaatimia painavia syitä ehdottoman vankeuden tuomitsemiselle. Nuorisorangaistus voidaan toisin sanoen tuomita silloin, kun teosta muutoin tulisi tuomittavaksi ehdollinen rangaistus. Nuorisorangaistuksen käyttöedellytykset määräytyisivät siis ensisijaisesti teon perusteella. Momentin 1 kohdan edellytyksen tulisi aina täyttyä, jotta voitaisiin harkita ehdotettavan 2 kohdan soveltuvuutta.

Uutta olisi se, että tehtäessä valintaa nuorisorangaistukseen ja ehdolliseen rangaistuk-

seen tuomitsemisen välillä huomiota tulisi ehdotuksen 2 kohdan mukaan kiinnittää nykyistä enemmän tekijän olosuhteisiin. Nuorisorangaistukseen tuomittaisiin silloin, kun tekijän henkilökohtaisten olojen perusteella voidaan arvioida, että nuorisorangaistus vähentää uusien rikosten todennäköisyyttä ja edistää nuoren sosiaalista selviytymistä. Nuorisorangaistusta tulisi käyttää erityisesti rikoskierteen katkaisemiseksi.

Tuomioistuimen tulisi arvioida, onko nuoren elämäntilanne sellainen, että nuorisorangaistukseen sisältyvillä työskentelyohjelmilla ja tehokkaalla valvonnalla olisi merkitystä uusien rikosten ehkäisemiselle ja nuoren yhteiskuntaan sopeutumiselle. Rikoksiin syylistyneen nuoren elämänhallinta on usein kokonaisuudessaan hyvin puutteellista. Usein perustavanlaatuisetkin tiedot esimerkiksi koulutus- ja työmahdollisuuksista, raha- ja asuntoasioiden hoidosta tai sosiaalsektorin palveluista puuttuvat. Rikosten tekemiseen ajautetaan, ja rikoskierteestä irti pääsemisessä ulkopuolelta tulevalla kannustimella voi olla ratkaiseva merkitys. Rikoskierteeseen joutuneelle nuorelle nuorisorangaistus voi olla tuollainen ulkoapäin tuleva kannustin, koska

se sisältää sekä kontrollia että tukea. Rangaistuksen suorittamisen ohessa nuorisopalveluun yhtenä osana sisältyvät sopeuttavat ohjelmat (nuori ja päihteet, nuori ja yhteiskunta) ja valvonnan tarjoama intensiivinen tuki tarjoavat malleja oman elämän jäsentämiseen. Ehdotuksen mukaan nuorisorangaistus tuomittaisiin, jos nuoren elämäntilanne arvioidaan sellaiseksi, että alkaneeseen rikoskierteeseen voitaisiin yrittää vaikuttaa nuorisorangaistuksen avulla.

Rikoskierteen katkaisussa vaikutusmahdollisuudet nuoren elämään ovat sitä paremmat mitä varhaisemmassa vaiheessa rikoskierrettä tilanteeseen voidaan puuttua. Kokeilulakia säädettäessä painotettiin sitä, että nuorisorangaistusta tulisi käyttää pääsääntöisesti silloin, kun nuori on jo aikaisemmin tuomittu yhteen tai useampaan ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Ehdotuksen mukaan silloin, kun rikoskierre on selvästi alkanut, nuorisorangaistus voitaisiin sitä vastoin tuomita, vaikka nuorella ei olisikaan aikaisempia ehdollisia tuomioita. Rikoskierre eli se, että nuori todennäköisesti tulisi jatkamaan rikosten tekemistä, on pääteltävissä esimerkiksi siitä, että samalla kertaa tuomittavaksi on tulossa suuri määrä nuoren tekemiä rikoksia, vaikka nuorella ei aikaisempia ehdollisia rangaistuksia olisikaan. Sen arvioinnissa, onko kyse alkaneesta rikoskierteestä, voisi joissain tilanteissa olla merkitystä myös tekijän toiminnalla ennen rikosoikeudellisen vastuukärräjän täyttymistä.

Ehdollinen rangaistus siihen liittyvine varoituksineen ja täytäntöönpanon uhkiineen on taas perusteltu seuraamus silloin, kun kyseessä on satunnainen ja ajanvietteen luonteinen alle 18-vuotiaille nuorille tyypillinen rikollisuus. Jos aikaisemmat rikokset puuttuvat tai niitä on vähän ja rikosten teko näyttää pikemminkin tilapäiseltä kuin merkitsee varsinaista rikoskierteen alkua, tulisi ensisijaisesti käyttää ehdollista rangaistusta.

Arvioidessaan nuoren elämäntilannetta tuomioistuimien voi hyödyntää esimerkiksi henkilötutkinnan yhteydessä saatuja tietoja. Myös nuorisorangaistusta koskevasta alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta on tuomioistuimelle tässä arvioinnissa hyötyä.

Rikosten uusiminen nuorisorangaistuksen suorittamisen jälkeen ei ole este uuden nuorisorangaistuksen tuomitsemiselle. Myös nykyisen lain aikana nuorisorangaistuksia on tuomittu useita peräkkäin. Kovin monen

nuorisorangaistuksen perättäinen tuomitseminen ei useinkaan tule ajankohtaiseksi, koska nuorisorangaistukseen voidaan tuomita vain alle 18-vuotiaana tehdyistä rikoksista.

10 §. Ehtojen rikkomisen käsittely. Pykälän 1 momentin ensimmäisessä lauseessa oleva sana "nuorisopalvelu" ehdotetaan korvattavaksi sanalla "nuorisorangaistus". Kyseessä olisi lähinnä teknisluonteinen muutos. Säännöksessä kuvataan kaikki ne tilanteet, joissa nuorisorangaistuksen ehtojen rikkomiseen liittyvä menettely on pantava vireille. Yksi tällainen tilanne on, kun nuori ei yrityksistä huolimatta saavu edes kuultavaksi, jotta nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelma voitaisiin vahvistaa. Ehdotettu muutos kattaisi nykyistä yksiselitteisemmin myös nämä tilanteet, joissa tuomittu ei aloita nuorisorangaistuksen suorittamista lainkaan.

2. Voimaantulo

Nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annettu laki on voimassa vuoden 1999 loppuun. Ehdotetun nuorisorangaistukseen tuomitsemisen edellytyksiä koskevan säännöksen muuttaminen lisäisi todennäköisesti myös nuorisorangaistustuomioiden määrää. Kokeilun mahdollisimman monipuolisen arvioinnin kannalta on merkitystä sillä, että nuorisorangaistuksia tuomitaan riittävästi. Jotta ehdotetun lainmuutoksen vaikutukset ehtisivät näkyä jo nuorisorangaistuksen kokeiluajana, ehdotetaan, että laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 1999. Tässä yhteydessä ei ehdoteta kokeiluajan jatkamista, vaan asia tulee harkittavaksi erikseen, kun kattavat seurantatiedot kokeilusta ovat valmistuneet.

3. Säättämisjärjestys

Nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annettu laki on säädetty perustuslainsäätämisjärjestyksessä kokeilun alueellisuuteen liittyvien yhdenvertaisuusongelmien vuoksi. Ehdotetulla muutoksella ei olisi vaikutusta kokeilun alueellisuuteen, vaan muutoksella ainoastaan selkeytettäisiin nuorisorangaistuksen tuomitsemisedellytyksiä. Tästä syystä lakiesitys voidaan käsitellä tavallisessa säätämisjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain 3 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan nuorisorangaistuksen kokeilemisesta 12 päivänä joulukuuta 1996 annetun lain (1058/1996) 3 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti seuraavasti:

3 §

Nuorisorangaistukseen tuomitseminen

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, jos

1) sakkoa on rikoksen vakavuus ja tekoon liittyvät olosuhteet huomioon ottaen pidettävä riittämättömänä rangaistuksena eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista ja

2) nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

10 §

Ehtojen rikkomisen käsittely

Jos nuorisorangaistukseen tuomittu ei aloita nuorisorangaistuksen suorittamista taikka jättää suorittamisen kesken tai muuten vakavasti rikkoo toimeenpanosuunnitelman ehtoja, Kriminaalihuoltoyhdistyksen on viipymättä laadittava selvitys asiasta viralliselle syyttäjälle. Samalla Kriminaalihuoltoyhdistys voi kieltää nuorisopalvelun aloittamisen tai keskeyttää sen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 199 .

Helsingissä 23 päivänä lokakuuta 1998

Tasavallan Presidentti

MARTTI AHTISAARI

Oikeusministeri *Jussi Järventaus*

Laki

nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain 3 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan nuorisorangaistuksen kokeilemisesta 12 päivänä joulukuuta 1996 annetun lain (1058/1996) 3 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 §

Nuorisorangaistukseen tuomitseminen

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, jos sakkoa on rikoksen vakavuus ja tekoon liittyvät olosuhteet huomioon ottaen pidettävä riittämättömänä rangaistuksena eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista.

Ehdotus

3 §

Nuorisorangaistukseen tuomitseminen

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, jos

1) sakkoa on rikoksen vakavuus ja tekoon liittyvät olosuhteet huomioon ottaen pidettävä riittämättömänä rangaistuksena eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista ja

2) nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

10 §

Ehtojen rikkomisen käsittely

Jos nuorisorangaistukseen tuomittu ei aloita nuorisopalvelun suorittamista taikka jättää suorittamisen kesken tai muuten vakavasti rikkoo toimeenpanosuunnitelman ehtoja, Kriminaalihuoltoyhdistyksen on viipymättä laadittava selvitys asiasta viralliselle syyttäjälle. Samalla Kriminaalihuoltoyhdistys voi kieltää nuorisopalvelun aloittamisen tai keskeyttää sen.

10 §

Ehtojen rikkomisen käsittely

Jos nuorisorangaistukseen tuomittu ei aloita nuorisorangaistuksen suorittamista taikka jättää suorittamisen kesken tai muuten vakavasti rikkoo toimeenpanosuunnitelman ehtoja, Kriminaalihuoltoyhdistyksen on viipymättä laadittava selvitys asiasta viralliselle syyttäjälle. Samalla Kriminaalihuoltoyhdistys voi kieltää nuorisopalvelun aloittamisen tai keskeyttää sen.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 199 .